

MİLAS KAZASI ERKEK RÜŞTİYE MEKTEBİ

Biray ÇAKMAK, Buket GÖKÇEOĞLU

Özet: Bu çalışmada, Milas kazası Erkek Rüştüye Mektebi ele alınmıştır. Mektebin kuruluşu, personeli, öğrenci mevcudu, bina durumu ve ders araç gereçleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Bu çerçevede Milas kazasındaki diğer eğitim kurumlarından medreseler ve sıbyan/iptidai mektepleri ile Rum ve Musevi cemaatlerine ait eğitim kurumları da ele alınmıştır. Milas kazası Erkek Rüştüye Mektebi'nin kuruluş tarihi 1874'tür. Mektep, 1874-1908 yılları arasında kesintisiz hizmet vermiş ve talebe temini ile sair hususlarda ciddi bir sorunla karşılaşmamıştır. Milas kazası Erkek Rüştüye Mektebi'ni vilayet ve maarif salnameleri ile arşiv belgelerine dayalı olarak ele alan bu çalışmada, yerel ölçekte de olsa II. Abdülhamit döneminde gerçekleştirilen eğitim reformlarının taşradaki yansımaları ve bu reformların toplumsal sonuçları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Maarif, Milas kazası, rüştiye mektebi, II. Abdülhamit.

Rushdiye Schools in Milas

Abstract: This study examines the function of the Rushdiye School in Milas. It discusses in detail the establishment of the school, its staff and students and the physical state of classrooms and buildings. In this context, we also survey the Greek and Jewish community schools apart from the primary schools (sıbyan/ibtidâi) and madrasas of Milas. The Milas Boys' Rushdiye School was established in 1874. It functioned uninterruptedly in the period from 1874 to 1908 without facing serious problems in attaining students. Using the Milas Boys' Rushdiye School as an example and based on provincial yearbooks and archival material, this study aims to shed light on Hamidian changes in education and their impact on the history of education in the Ottoman provinces.

Key words: Education, Milas district, Rushdiye school, Abdulhamid II.

Giriş

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi, geleneksel ve modern eğitim kurumları çerçevesinde şekillendi. Geleneksel eğitim kurumlarını oluşturan sıbyan mektepleri ve medreseler varlığını sürdürdü. Bununla birlikte sıbyan mektepleri ile medreselerin ıslahına yönelik çalışmalar yapıldı. Modernleşme süreciyle birlikte sıbyan mektepleri ve medreseler yanında Batı'dan mülhem yeni eğitim kurumları açıldı. Bu çerçevede 2. Mahmut döneminde ilk olarak rüştiye mektepleri kuruldu. Tanzimat Dönemi'nde rüştiye mekteplerinin sayısı artmaya devam etti. Süreçle birlikte idadi mektepleri ve sultaniler açıldı. Aynı zamanda mesleki ve teknik eğitim kurumları faaliyete geçti (Somel, 2010a, ss. 77-100; Kodaman, 1991, ss. 57-144; Öztürk, 2008, ss. 300-303; Yıldırım, 2010; Öztürk, 1995, ss. 427-442; Kodaman, 1980, ss. 287-296; Kurt, 2013, ss. 151-173; Doğanay, 2011, ss. 82-211; Öztürk, 2000, ss. 464-466; Tutsak, 2002, ss. 117-246; Tutsak, 2001, ss. 49-65; Ünal, 2008a).

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi modern eğitim kurumlarını esaslı bir şekilde tanzim etti. Bu nizamname ile mektepler *mekatib-i umumiye* ve *mekatib-i hususiye* olarak ikiye ayrıldı. *Mekatib-i umumiye* her türlü masrafı ve ihtiyacı devlet tarafından karşılanan ve ücretsiz olarak hizmet veren resmî eğitim kurumlarıydı. Sıbyan/iptidai mektepleri, rüştiyeler, idadiler, sultaniler vb. resmî eğitim kurumlarını oluşturdu. *Mekatib-i hususiye* ise kişiler veya cemaatler tarafından açılan ve her türlü masrafı kurucularına ait olan ücretli eğitim kurumlarıydı. *Mekatib-i hususiye* yabancılar/misyonerler, azınlıklar ve Müslüman-Türk ahali tarafından açılan iptidai, rüşdi ve idadi derecesindeki ücretli mekteplerdi (4 Temmuz 1869/24 Cemaziyelevvel 1286 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, *Düstur*, I. Tertib, 2. Cilt, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1289, s. 187; Somel, 2010, ss. 320-334; Güçtekin, 2013; Şimşek, 2014, ss. 209-230; Mutlu, 2005; Yorulmaz, 2000, ss. 697-768; Haydaroğlu, 1993; Başaran, 2001, pp. 185-205; Çakmak, 2011, ss. 40-64).

Rüştiye mektepleri, modernleşme sürecine giren devletin, memur ihtiyacını karşılamak amacıyla kuruldu. Zamanla iptidailer ile idadiler arasında, yaygın eğitim kurumu hâline geldi. Rüştiye mekteplerinin sayısının artmasında 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 18. maddesi etkili oldu. İlgili madde, nüfusu 500 haneye ulaşan yerleşmelerde rüştiye mektebi açılmasını emretti (4 Temmuz 1869/24 Cemaziyelevvel 1286 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, *Düstur*, I. Tertib, 2. Cilt, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1289, s. 187). Bu sebeple 1869 yılını müteakip birçok kaza merkezinde rüştiye mektebi açıldı. Zamanla nüfusu 500 haneye ulaşan nahiye merkezlerinde de rüştiye mektepleri tesis edildi. Taşrada rüştiye mektepleri devlet ve ahali işbirliği ile vücut buldu. Genelde ahali, mektep binasını inşa etti. Devlet, mektebe muallimler ve bevvap tayin etti. Mektep personelinin maaşlarını ödedi. Maarif Nezareti vasıtasıyla eğitim-öğretim araç-gereçlerini gönderdi. Bununla birlikte süreç sorunsuz işlemedi. Mali imkânsızlıklar, öğretmenlerin nitelik ve nicelik bakımından yetersizlikleri ile talebe temini temel sorunları oluşturdu.

Milas Kazasında Maarifin Genel Durumu

Milas kazası¹, 2. Abdülhamit döneminde Aydın vilayeti dâhilinde Menteşe sancağına bağlıydı. 19. yüzyıl sonlarında kazadaki eğitim-öğretim kurumlarını,

¹ 1889 yılında Milas kazasında 13292 yerli erkek Müslüman, 958 yerli erkek Rum, 197 yerli erkek Yahudi, 50 yerli erkek ecnebi, 12842 yerli kadın Müslüman, 853 yerli kadın Rum, 173 yerli kadın Yahudi, 53 yerli kadın ecnebi vardı. Yerli kadın ve erkek nüfus miktarı 28418 kişiydi. Kazada 120 yabancı erkek Müslüman, 25 yabancı erkek Rum, 6 yabancı erkek Yahudi, 66 yabancı kadın Müslüman vardı. Yabancı erkek ve kadın miktarı 217 kişiydi. Kazanın toplam nüfusu 28635 kişiydi (1889-1890/1305 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 11, Sene-i maliye Mart'ından muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 208). 1901 yılında Milas kasabasında 2195 kişisi kadın, 2335 kişisi erkek olarak 4530 kişi Müslüman, 610 kişisi kadın, 771 kişisi erkek olarak 1381 kişi Rum,

sıbyan/iptidai mektepleri, medreseler ile rüştîye mektebi oluşturdu. *Mekatib-i hususiye* kapsamında gayrimüslim mektepleri de kazada faaliyet gösterdi. Milas kasabasında 1843 yılında iptidai derecede bir Rum mektebi açıldı. Rum mektebinde 1897-1898 yılında 1 muallim, 83 talebe (1897-1898/H.1315 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 18, Vilayet Matbaası, s. 535), 1898-1899 yılında 1 muallim, 83 talebe (1898-1899/H.1316 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 19, Vilayet Matbaası, s. 515)², 1899-1900 yılında 2 muallim, 85 talebe (1899-1900/H.1317 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 20, Vilayet Matbaası, s. 453)³, 1900-1901 yılında 25 erkek talebe (1900-1901/H.1318 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1318, ss. 1146-1147), 1901-1902 yılında 2 muallim, 85 talebe (1901-1902/H.1319 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 21, Vilayet Matbaası, s. 408)⁴, 1902-1903 yılında 2 muallim, 85 talebe (1902-1903/H.1320 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 22, Vilayet Matbaası, s. 416), 1903-1904 yılında 2 muallim, 85 talebe (1903-1904/H.1321 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 23, Vilayet Matbaası, s. 403)⁵, 1905-1906 yılında 2 muallim, 185 talebe (1905-1906/H.1323 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 24, Vilayet Matbaası, s. 385), 1908-1909 yılında 120 talebe (1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası, s. 731) vardı.

Milas kasabasında Tanzimat Dönemi'nden itibaren faaliyet gösteren *Talmud Tora* türünde bir Musevi mektebi vardı. Uzun süre haham Yako Sebra (?) Efendi'nin idaresinde kalan mektepte 5-6 yaşlarındaki Musevi çocuklara, daha

28 kişisi kadın, 30 kişisi erkek olarak 58 ecnebi, 212 kişisi kadın, 240 kişisi erkek olarak 452 kişi Yahudi vardı. Kasabada 3045 kişisi kadın, 3376 kişisi erkek olarak toplam 6421 kişi vardı (1901-1902/H.1319 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 21, Vilayet Matbaası, s. 409). 1908 yılında Milas kazasında 15860 kişisi erkek, 16191 kişisi kadın olarak 32051 kişi Müslüman, 1655 kişisi erkek, 1545 kişisi kadın olarak 3205 kişi Rum, 385 kişisi erkek, 354 kişisi kadın olarak 739 kişi Musevi ve 39 kişisi erkek, 32 kişisi kadın olarak 71 kişi ecnebi vardı (1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası, s. 732).

² Rüştîye derecesindeki Rum mektebinde 1898-1899 yılında 24 erkek talebe bulunduğu dair bk. 1898-1899/H.1316 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1316, ss. 932-933. Mektebin derecesi, bazen *rüşdî* olarak geçmektedir.

³ 1899-1900 yılında mektepte 24 erkek talebe bulunduğu dair bk. 1899-1900/H.1317 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1317, ss. 1032-1033.

⁴ 1901-1902 yılında mektepte 25 erkek talebenin öğrenim gördüğüne dair bk. 1901-1902/H.1319 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1319, ss. 440-441.

⁵ 1903-1904 yılında mektepte 25 erkek talebe bulunduğu dair bk. 1903-1904/H.1321 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Asr Matbaası, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1321, s. 385.

ziyade dinî eğitim verilmekteydi⁶. Bu mektep yanında Milas kasabasında 1893 yılında bir başka Musevi mektebi açıldı.

Hahambaşı kaymakamlığı Adliye ve Mezâhib Nezareti'nden, Milas kasabası Musevi cemaati çocukları için bir sıbyan mektebi inşasına müsaade edilmesini istedi. Bunun üzerine Maarif Nezareti, Aydın vilayetinden, mahallinde gerekli tahkikatı yaparak bilgi vermesini istedi. Yapılan tahkikat neticesinde Milas kasabasında 90 hanede, 400 Musevi olduğu, mektebin havra avlusunda, kârgir olarak 13 zirâ⁷ uzunluğunda, 8 zirâ' genişliğinde ve 8 zirâ' yüksekliğinde inşa edileceği, inşaatın 12000 kuruşa mal olacağı, bu meblağın Milas kasabası Musevi cemaati zenginleri tarafından karşılanacağı, mektebin inşasında herhangi bir sakınca olmadığı anlaşıldı. Adliye ve Mezâhib Nezareti ile Divan-ı Hümayun, Milas kasabasında Musevi mektebinin inşasında herhangi bir mahzur olmadığını beyan etti. İlgili evrakı, Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dairesi, 9 Temmuz 1893 tarihinde müzakere ederek, mektebin inşasını uygun buldu (BOA. İrade. AZN. 13, 27 Temmuz 1893/13 M 1311, lef 1). Sadaret'in 25 Temmuz 1893 tarihli arz tezkiresi üzerine, 27 Temmuz 1893 tarihinde, gerekli olan irade-i seniyye çıktı (BOA. İrade. AZN. 13, 27 Temmuz 1893/13 M 1311, lef 5)⁸. Bürokratik teamül gereği Sadaret, 27 Temmuz 1893 tarihinde Maarif Nezareti ile Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne irade-i seniyyenin çıktığını bildirdi. İlgili nezaretlere gereğini yapmalarını emretti (BOA. BEO. 19497, 24 Ağustos 1893/11 S 1311, lef 1). Kısa sürede Milas kasabasında Musevi cemaati sıbyan mektebi inşa edildi. *Hamidiye* adı verilen Musevi Sıbyan Mektebi, aynı yıl içinde faaliyete geçti (BOA. MF. MKT. 335/5, 24 Eylül 1896/16 R 1314, lef 1).

Milas kazası Musevi milleti ruhani reisi vekili, 26 Temmuz 1896 tarihinde, Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne bir istidaname takdim etti. Faydalı evlatlar yetiştirmek için 1893 yılında *Hamidiye* Musevi sıbyan mektebini açtıklarını, mektebe 45'i ücretsiz olarak 70 kadar talebe devam etmekte olduğunu, irade-i seniyye gereği mektebe Türkçe muallimi tayin edilmesi ve maaşının ödenmesi gerektiğini, ancak mektebin mali güçlük çektiğini beyan etti (BOA. MF. MKT. 335/5, 24 Eylül 1896/16 R 1314, lef 1). Aydın vilayeti Maarif Müdürlüğü, 18 Ağustos 1896 tarihinde Maarif Nezaretine, irade-i seniyye gereği Milas Musevi Mektebinde çocuklara Türkçe öğretmek amacıyla Türkçe muallimi istihdam ve maaş tahsis edilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 335/5, 24 Eylül 1896/16 R 1314, lef 5). 31 Ağustos 1896 tarihinde mekatib-i gayrimüslime ve ecnebiye müfettişliği, evrakı, mektebin *dâhil-i tertib olub olmadığının beyanı*

⁶ Milas kasabasındaki Musevi cemaatine ait eğitim kurumları hakkında bk. Çolak, 2003, ss. 283-300. Makalenin ikmâl edilerek yeniden yayınlanmış hali için bk. Çolak, 2004, ss. 231-247.

⁷ Zirâ' = arşın. Mimar arşını ve çarşı arşını olmak üzere iki tür arşın vardı. 1 çarşı arşını 0.680 m, 1 mimar arşını 0.758 m idi (İnalçık, 1983, s. 340).

⁸ Musevi mektebinin 1891-1892 yılında açıldığına dair bk. Adıyeye, 1994, s. 70.

zımında canib-i muhasebeye tevdi' etti (BOA. MF. MKT. 335/5, 24 Eylül 1896/16 R 1314, lef 6). Muhasebe kalemi 15 Eylül 1896 tarihinde gayrimüslim mekteplerinde Osmanî lisansı muallimi istihdam edilmesi hakkında çıkan irade-i seniyyenin Rumeli vilayetleri ile *Anadolu vilayat-ı sittesine* münhasır bulunduğunu, Milas Musevi Mektebinde Türkçe muallimi istihdam edilmesinin gerekli olmadığını ifade etti (BOA. MF. MKT. 335/5, 24 Eylül 1896/16 R 1314, lef 8). Maarif Nezareti, 24 Eylül 1896 tarihinde, Aydın vilayeti Maarif Müdürlüğüne, aynı şekilde bilgi verdi (BOA. MF. MKT. 335/5, 24 Eylül 1896/16 R 1314, lef 11)⁹.

Milas Musevi İptidai Mektebinde 1897-1898 yılında 1 muallim, 49 talebe (1897-1898/H.1315 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 18, Vilayet Matbaası, s. 535), 1898-1899 yılında 3 muallim, 59 talebe (1898-1899/H.1316 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 19, Vilayet Matbaası, s. 515)¹⁰, 1899-1900 yılında 2 muallim, 30 talebe (1899-1900/H.1317 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 20, Vilayet Matbaası, s. 453)¹¹, 1900-1901 yılında 5'i kız, 56'sı erkek olarak 61 talebe (1900-1901/H.1318 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı

⁹ Milas kasabasında Musevi milletine ait ayrıca bir mektep daha mevcuttu. Bu mektebe 5-6 yaşlarındaki Musevi çocukları devam etmekteydi. Talebelere daha ziyade yazı ile dinî bilgiler öğretilmekte idi. Mektebin muallimliğini 1870'li yıllardan itibaren haham Yako Sebra yaptı. Mektepte, iptidai mektebinde okutulan dersler okutulmamaktaydı. Fakir Museviler, kendilerine yazı ile temel dinî bilgiler öğreten Yako Sebra'nın mektebine çocuklarını göndermekteydi. Musevi ahali, Yako Sebra Efendi'ye belirli bir ücret ödemekteydi. 1901 yılı sonlarına doğru Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evveli Mehmet Şerif Efendi'nin teşebbüsleri neticesinde ruhsatnamesi bulunmadığı ve muallimi Yako Sebra Efendi'nin icazetnamesi olmadığı gerekçeleri ile mektebin kapatılması gündeme geldi. Musevi milleti mensuplarının talebi üzerine mekatib-i gayrimüslime ve ecnebiye müfettişliği, 25 Kasım 1901 tarihinde mektebin -kadimden beri faaliyette bulunması sebebiyle- kapatılmamasına, aksine ruhsatname verilmesine, muallimi Yako Sebra Efendi'ye imtihanla ehliyetname verilmesine karar verdi (BOA. MF. MKT. 596/30, 1 Ocak 1902/21 N 1319, lef 1, lef 3, lef 4, lef 5, lef 6). Kısa süre sonra Maarif Nezaretinin gereğini Aydın vilayetine bildirmesi üzerine mektebe ruhsatname, muallimine imtihanla ehliyetname verilmesi için çalışmalara başlandı. Kısaca 1900'lü yıllara gelindiğinde Milas kasabasında Musevi milletine ait *Talmud Tora* türünde dinî bilgiler verilen ve küçük çocuklara yazı yazma öğretilen mektep ile 1893 yılında açılan *Hamidiye* sıbyan mektebi vardı. Yani Milas kasabasında Musevi milletine ait iki tane mektep bulunmaktaydı.

¹⁰ 1898-1899 yılında rüşdî derecesindeki mektepte 5'i kız, 56'sı erkek olmak üzere toplam 61 talebe bulunduğu dair bk. 1898-1899/H.1316 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1316, ss. 932-933.

¹¹ 1899-1900 yılında rüşdî derecesindeki mektepte 5'i kız, 56'sı erkek olmak üzere toplam 61 talebe bulunduğu dair bk. 1899-1900/H.1317 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye, 1317, ss. 1032-1033.

Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1318, ss. 1146-1147), 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904 ve 1905-1906 yıllarında 2 muallim, 30 talebe (1901-1902/H.1319 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 21, Vilayet Matbaası, s. 408; 1902-1903/H.1320 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 22, Vilayet Matbaası, s. 416; 1903-1904/H.1321 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 23, Vilayet Matbaası, s. 403; 1905-1906/H.1323 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 24, Vilayet Matbaası, s. 385)¹² ve 1908-1909 yılında 95 talebe (1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası, s. 731) vardı.

Milas kasabasında ibadetgâh olarak Rum cemaatine ait bir kilise ile Musevi milletine ait bir havra vardı (1897-1898/H.1315 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 18, Vilayet Matbaası, s. 538; 1898-1899/H.1316 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 19, Vilayet Matbaası, s. 517; 1903-1904/H.1321 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 23, Vilayet Matbaası, s. 405; 1905-1906/H.1323 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 24, Vilayet Matbaası, s. 387; 1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası, s. 732; Taşkıran, 2003, ss. 31, 37; Şimşek, 2013, s. 116). Her iki cemaate ait mektepler ile ibadetgâhlar, aynı mekânda idi.

Milas kazasında başlıca geleneksel eğitim kurumunu medreseler oluşturdu. Medreseler 19. yüzyıl sonlarında tedrisata devam etti. Milas kazasında beş tane medrese vardı. Bunlardan Milas kasabasında, çarşı civarında bulunan Belek Cami medresesinin kurucusu Hacı Mehmet Said Ağa, müderrisi müftü Rüştü Efendi idi. Medresede 1898-1899 yılında 90 talebe vardı. Hükûmet konağı civarında bulunan Ağa Cami medresesinin banisi Hacı Aziz Ağa, müderrisi Yusuf Efendi idi. Medresede 1898-1899 yılında 140 talebe vardı. Hacı Bedreddin Mahallesi'nde bulunan ve kurucusu Abdurrahman Ağa, müderrisi Ali Efendi olan Cami-i Kebir medresesinde 1898-1899 yılında 30 talebe vardı. Burgaz Mahallesi'nde bulunan Kurşunlu medresesinin kurucusu Firuz Bey idi. Mandalyat nahiyemesinin merkezi olan Kızılca köyünde, çarşı civarında, bulunan Mandalyat medresesinin kurucusu Ömer Ağa ve müderrisi Mehmet Efendi idi. Medresede 1898-1899 yılında 30 talebe vardı (1898-1899/H.1316 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1316, ss. 916-917; 1899-1900/H.1317 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1317, ss. 1016-1017; 1900-1901/H.1318 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1318, ss. 1130-1131; 1901-1902/H.1319 Salname-i Nezaret-i

¹² 1901-1902 ve 1903-1904 yıllarında rüşdî derecesindeki mektepte 5'i kız, 56'sı erkek olarak 61 talebe bulunduğu dair bk. 1901-1902/H.1319 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1319, ss. 440-441; 1903-1904/H.1321 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Asr Matbaası, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1321, s. 385. Maarif salnamelerindeki, mektebin rüştiye derecesinde olduğuna dair bilgi dikkati çekmektedir.

Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1319, ss. 426-429; 1903-1904/H.1321 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Asr Matbaası, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1321, s. 378; Adıyeke, 1994, ss. 67-68).

Milas kazasında sıbyan/iptidai mektepleri temel eğitim-öğretim kurumlarını oluşturdu. 2. Abdülhamit döneminde bir taraftan *usul-ı cedit üzere* iptidai mektepleri açıldı, diğer taraftan *usul-ı atik üzere* tedrisatta bulunan sıbyan mektepleri *usul-ı cedide* tahvil edildi (Gökmen, 2006, ss. 150-165). 19. yüzyıl sonlarında Milas kasabasında iki tane iptidai mektebi vardı (1895-1896/H.1313 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 16, Vilayet Matbaası, s. 484; 1897-1898/H.1315 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 18, Vilayet Matbaası, s. 537; 1898-1899/H.1316 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 19, Vilayet Matbaası, s. 516; 1899-1900/H.1317 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 20, Vilayet Matbaası, s. 453). 20. yüzyıl başlarında Milas kasabasında bir tane de kız iptidai mektebi açıldı (1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası, s. 731). Kazada 1895-1897 yılları arasında 63 adedi yeniden, 6 adedi tamir edilmek suretiyle 69 adet *usul-ı cedit üzere* iptidai mektebi açıldı (1896-1897/H.1314 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 17, Vilayet Matbaası, s. 481).

Milas Erkek Rüştiye Mektebinin Kuruluşu

1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayımlanmasını müteakip kaza merkezlerinde hızla rüştiye mektepleri açılmaya başlandı. Osmanlı Devleti, eğitim politikası çerçevesinde birçok kazada rüştiye mektebi açtı (Altınova, 2010, ss. 19-119). Bu süreçte devlet ile ahali, eğitim alanında önemli bir dayanışma gösterdi. Milas kazası erkek rüştiye mektebinin açılmasında eşrafın talebi etkili oldu. Eşraf, kazada rüştiye mektebi bulunmadığını, mektep binası inşa masraflarını karşılayacaklarını ifade etti. Kasaba dâhilinde yer alan debbağhanenin kasaba dışına taşınmasını, yerine rüştiye mektebi binası inşa etmek istediklerini beyan etti. Gerekçe olarak Milas kasabasında rüştiye mektebinin bulunmamasını ve debbağhanenin kötü kokular yaymasını gösterdi. Taleplerinin uygun bulunması hâlinde *efal-i ahali(nin) cehl ve nadanîden ve memleket(in) dahi çirkab ve te'effünatdan kurtulmuş olacağı(nı)* beyan etti. Bunun üzerine Milas kazası kaymakamlığı, talebi, Mentеше sancağı mutasarrıflığına, mutasarrıflık da Aydın vilayetine bildirdi. Aydın vilayeti umumi meclisi, sair konularla birlikte, talebi müzakere etti. Milas kazasında erkek rüştiye mektebi açılmasına yönelik mahallî talebi uygun buldu (BOA. ŞD. MRF. 1375/47, 3 Nisan 1869/20 Z 1285, lef 3). Aydın vilayeti, umumi meclisin aldığı diğer kararların da yer aldığı layıhayı, -Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla-Sadaret'e gönderdi. Sadaret, layıhayı, Şûrâ-yı Devlet'e havale etti. Maarif Dairesi, konuyu müzakere etti. Mahallî talebi uygun buldu. Sadaret, 6 Mart 1869 tarihinde Maarif Nezaretine, Milas kasabasında açılması istenen erkek rüştiye mektebinin inşası, muallimlerinin tayin edilmesi ve gerekli kitap ve risalelerin gönderilmesi hususlarında Aydın vilayeti ile görüşerek gereğini

yapmasını emretti (BOA. ŞD. MRF. 1375/47, 3 Nisan 1869/20 Z 1285, lef 1). Bunun üzerine 16 Mart 1869 tarihinde Maarif Nezareti, Sadaret'e, Milas kasabasında erkek rüştiye mektebinin *layhada gösterilen suret vechle* inşasının *münasib ve emsâline muvâfık* olduğunu, mektep binası inşaatının tamamlandığına dair Maarif Nezaretine bilgi verilmesi hâlinde *îcâb iden mu'allimlerinin* tayin edileceğini, gerekli kitap ve risalelerin gönderileceğini, mektep binasının inşasına bir an önce başlanmasının Aydın vilayetinin Milas kazası kaymakamlığına *icrâ-yı teşvikât ve sarf-ı ikdâmât(ta)* bulunmasına bağlı olduğunu bildirdi (BOA. ŞD. MRF. 1375/47, 3 Nisan 1869/20 Z 1285, lef 1). Daha sonra Aydın vilayetine gereğini yapması emredildi. Ancak mektep binasının inşası belirli bir süre gecikti. Mektep binası inşaatı, 1873 yılında tamamlanabildi. Mektep 1874 yılında eğitim-öğretime başladı.

Rüştiye Mektebi Personeli

Mektep binası inşaatının tamamlanmasını müteakip mektebe Hacı Mehmet Emin Efendi 300 kuruş maaşla muallim-i sani, Mehmet Efendi 80 kuruş maaşla bevvap intihap edildi. Aydın vilayeti Maarif Nezaretinin 1873 yılı bütçesinden, göreve başladıkları tarihten itibaren verilmek üzere muallim-i sani ve bevvap maaşları için aylık 380 kuruş, mektebin muhtelif masrafları için yıllık 500 kuruş tahsisat ayrılmasını, muallim-i sani Mehmet Emin Efendi ile bevvap Mehmet Efendi'nin memuriyetlerinin tasdik edilmesini talep etti. Bunun üzerine Maarif Nezareti, Sadaret'e, muallim-i saninin ve bevvabın memuriyetlerinin tasdik edilmesi, 1873 yılı maarif bütçesinin ilgili fasıl ve tertiplerinden mektebe yıllık 5060 kuruş tahsisat ayrılması gerektiğini bildirdi (BOA. A. MKT. MHM. 462/75, 1 Eylül 1873/8 B 1290, lef 1). Sadaret'in arz tezkiresi üzerine gerekli olan irade-i seniyye çıktı. 1 Eylül 1873 tarihinde Sadaret, Maarif Nezaretine ve Maliye Nezaretine *îfa-yı muktezasına himmet* buyurmaları için tezkire yazdı (BOA. A. MKT. MHM. 462/75, 1 Eylül 1873/8 B 1290, lef 1). Böylece ikinci derece Milas kazası erkek rüştiye mektebine Mehmet Emin Efendi ilk muallim-i sani ve Mehmet Efendi ilk bevvap tayin edildi.

1877 yılında Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine bir muallim-i evvelin tayin edilmesi gündeme geldi. 13 Şubat 1877 tarihinde Aydın vilayeti, Maarif Nezaretine, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi talebe sayısının arttığını, mektebin bir muallim-i sani ile idaresinin güç hâle geldiğini, bir muallim-i evvel tayin edilmesinin ve muallim-i sani Mehmet Emin Efendi'nin *'adem-i ehliyetine mebnî* azledilerek, yerine ulemadan Osman Efendi'nin atanmasının kararlaştırıldığını bildirdi. Bunun üzerine konuyu maarif meclisi¹³ görüştü. Mektebe bir muallim-i sani atanmasının gerekli olduğuna, uygun bir muallim-i evvel bulunduğu takdirde tayin edilmesi gerektiğine karar verdi. Ulemadan Osman Efendi'nin imtihan

¹³ Ma'ârif Meclisi (Meclis-i Kebîr-i Ma'ârif) hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ünal, 2008.

evrakının gönderilmesini, ilaveten Osman Efendi'nin sülüs yazısı yetersiz ise 80 kuruş maaşla hüsn-i hatt erbabından uygun bir sülüs mualliminin bulunmasını, sülüs elyazısı örneğinin gönderilmesini kararlaştırdı. Maarif meclisi, gereğini yapması hususunun Aydın vilayetine bildirilmesi gerektiğine de karar verdi. Maarif Nezareti, 8 Nisan 1877 tarihinde, Aydın vilayetine gereğini yapmasını emretti (BOA. MF. MKT. 47/31, 8 Nisan 1877/24 Ra 1294, lef 1). Ancak bu arada farklı bir gelişme yaşandı. Maarif Nezareti, 3 Mayıs 1877 tarihinde Aydın vilayetine, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i sanisi Emin Efendi'nin değiştirilmesi için bazı *ashab-ı ağrâzın hükûmet-i mahalliyeye müraca'at itdiğinin istihbar* edildiğini, önemli bir sebep olmaması hâlinde Emin Efendi'nin değiştirilmesinin uygun olmadığını bildirdi. Aydın vilayetine, Emin Efendi'nin azledilmesini gerektirecek sebeplere dair teferruatlı bilgi vermesini emretti. Mahallinde yapılan tahkikat neticesinde muallim-i sani Emin Efendi'nin azledilmesini gerektirecek makul bir sebep olmadığı anlaşıldı. Bu sebeple Emin Efendi, mektepteki muallim-i sanilik vazifesini sürdürdü (BOA. MF. MKT. 48/20, 3 Mayıs 1877/19 R 1294, lef 1).

Kısa süre sonra maarif meclisi, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine Hafız Hasan Efendi'nin 600 kuruş maaşla tayin edilmesini kararlaştırdı. Köstendil Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evveli Hafız Hasan Efendi, Köstendil'in *âb ü hevâsıyla imtizâc idemediğinden diğer mahalle naklini* istidaname ile talep etmişti. Maarif Nezareti, 29 Ağustos 1877 tarihinde, Babıali'ye, Hafız Hasan Efendi'nin Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine 600 kuruş maaşla tayin edilmesinin maarif meclisinde kararlaştırıldığını, kendisine 1877 senesi maarif bütçesinden 600 kuruş maaş ödenmesi gerektiğini, uygun bulunması hâlinde gereğini yapması hususunda Maliye Nezaretine emir verilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 51/29, 29 Ağustos 1877/19 Ş 1294, lef 7). Maarif Nezareti, 29 Ağustos 1877 tarihinde Maliye Nezareti'ne *müceddeden tahsis olunan maaşın emr ve havalesi(nin)* Bâb-ı Âlî'ye arz edildiğine dair bilgi verdi (BOA. MF. MKT. 51/29, 29 Ağustos 1877/19 Ş 1294, lef 3). Babıali, Hâfız Hasan Efendi'nin Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine muallim-i evvel tayin edilmesini ve kendisine 1877 yılı bütçesinden 600 kuruş maaş verilmesini uygun buldu. Maliye Nezaretine gereğini yapmasını emretti. Kısa süre sonra Maarif Nezareti Aydın vilayetine konuyla ilgili bilgi verdi (BOA. MF. MKT. 51/29, 29 Ağustos 1877/19 Ş 1294, lef 5). Maarif Nezareti, Edirne vilayetine de Köstendil Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evveli Hafız Hasan Efendi'nin Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayin edildiğini, yerine darümualliminden mezun Samakovlu Osman Efendi'nin atandığını ve Köstendil'e gönderildiğini, *vusûlünde* Hafız Hasan Efendi'nin yeni görev yeri olan Milas kazasına gönderilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 51/29, 29 Ağustos 1877/19 Ş 1294, lef 1). Nitekim kısa süre sonra Hafız Hasan Efendi, Milas kazası Erkek

Rüştiye Mektebinde görevine başladı. Böylece Hafız Hasan Efendi, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine atanan ilk muallim-i evvel oldu¹⁴.

Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine kurulduğu tarihte, çeşitli masraflarına karşılık olarak yıllık 500 kuruş tahsisat ayrılmıştı. 1879 yılında Aydın vilayeti, mektebin yıllık masrafları için tahsis edilen 500 kuruşa, 500 kuruş daha ilave edilmesini Maarif Nezaretinden talep etti. Maarif Nezareti, tahsisat arttırma talebini, Muhasebe kaleminin mütalaasına istinaden uygun buldu. Kısa süre sonra gerekli iznin verilmesini Sadaret'ten istedi. Sadaret de arz tezkiresi ile irade-i seniyye talep etti. 11 Nisan 1879 tarihinde gerekli olan irade-i seniyye çıktı. Böylece Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebinin çeşitli masrafları için yıllık 1000 kuruş tahsis edildi. Bürokratik teamül gereği Maarif Nezareti, 27 Nisan 1879 tarihinde, Aydın vilayetine bilgi vererek, gereğini yapmasını emretti (BOA. MF. MKT. 61/119, 27 Nisan 1879/5 Ca 1296, lef 1).

Hafız Hasan Efendi'den sonra Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine 1881 yılında Mehmet Şerif Efendi tayin edildi. Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliği Mehmet Şerif Efendi'nin ilk görev yeri idi. Mehmet Şerif Efendi uzun yıllar Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebinde çalıştı. Mektepteki hizmetleri ahali ve mülki idareciler tarafından takdir edildi. Nitekim Milas kazası kaymakamlığı, Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne, 5 Ocak 1896 tarihinde, muallim-i evvel Mehmet Şerif Efendi'nin görevini layıkıyla yaptığını, *ru'ûs-ı hümayunla taltif edilmesi gerektiğini bildirdi*. Bu sebeple Aydın vilayeti maarif müdürlüğü, 15 Ocak 1896 tarihinde Maarif Nezaretine, başarılı hizmetleri görülen memurların teşvik edilmeleri için taltiflerinin faydalı olduğunu, *kudema-yı müstahdemin-i maarifden olmasına ve vazife-i tedrisiyye ve talimiyyesini bi-hakkın ifa ile ilm ve marifetin terakkisine cidden hizmet itmekte bulunmasına mükâfaten Mehmet Şerif Efendi'nin bir kıta ru'ûs-ı hümayun ile ödüllendirilmesi gerektiğini bildirdi* (BOA. MF. MKT. 308/23, 31

¹⁴ Muallim-i evvel Hâfız Hasan Efendi, 18 Şubat 1886 tarihinde 480 kuruş maaşla Cısr-i Ergene Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine, 24 Nisan 1894 tarihinde 300 kuruş maaşla Eğridere Rüştiye Mektebi muallim-i saniliğine, 22 Haziran 1886 tarihinde 480 kuruş maaşla Bilecik ve 9 Mart 1891 tarihinde 480 kuruş maaşla Söğüt Rüştiye Mektepleri muallim-i evvelliğine, 20 Haziran 1896 tarihinde 400 kuruş maaşla Mapavri (Çayeli) Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine, 3 Haziran 1882 tarihinde 480 kuruş maaşla Karamürsel kazası Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine, 9 Nisan 1895 tarihinde 480 kuruş maaşla Ezine Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayin olundu (BOA. MF. MKT. 420/23, 31 Ekim 1898/15 C 1316, lef 1). Hafız Hasan Efendi, Ekim 1898 tarihinde Garbî Karaağaç Rüştiye Mektebinde muallim-i evveli olarak görev yapmaktaydı. Takdim ettiği tercüme-i hâl varakasında 9 Ekim 1874 tarihinde Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayin edildiğini ifade etti. Ancak bu bilginin yanlış olduğu anlaşılmaktadır (BOA. MF. MKT. 420/23, 31 Ekim 1898/15 C 1316, lef 1). Bu bilgiyi, Milas kazası kaymakamlığından alınan malumat ile Maarif Nezareti sicil-i ahval şubesi tashih etmiştir.

Mart 1896/16 L 1313, lef 1). Evrakı, 25 Mart 1896 tarihinde mekatib-i rüştiye idaresi görüştü. Mehmet Şerif Efendi'nin 1881 yılında *darümuallimin-i rüşdiyeden 130da 111 numeroyu havi şehadetname* olarak mezun olduğunu, kısa süre sonra Milas kazası erkek rüştiye mektebi muallim-i evvelliğine atandığını, ahali tarafından aleyhinde herhangi bir şikâyette bulunulmadığını, mektepte dört sınıfta 58 talebenin öğrenim gördüğünü ifade etti. *Müddet-i istihdamına ve mesa'î-i meşhudesine nazaran* Mehmet Şerif Efendi'nin *şayan-ı taltif* olduğuna karar verdi (BOA. MF. MKT. 308/23, 31 Mart 1896/16 L 1313, lef 2). Bunun üzerine Maarif Nezareti, 10 Nisan 1896 tarihinde Bab-ı Meşihat'e, Mehmet Şerif Efendi'nin *ifa-yı vazife hususunda müşahid olan ikdam ve gayretine mükâfaten ru'ûs-ı hümayunla taltifinin* Aydın vilayetinden ifade edildiğini, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliğinde 14 seneden fazla bir süredir *ifa-yı vazifede hüsn-i mesaisi meşhud olduğundan taltife şayan* bulunduğunu, *icra-yı muktezası* gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 310/27, 10 Nisan 1896/26 L 1313, lef 1). Kısa süre sonra Mehmet Şerif Efendi *ru'ûs-ı hümayun* ile taltif edildi. Mehmet Şerif Efendi'nin taltifi 1905 yılında tekrar gündeme geldi. Milas kazası kaymakamlığı, Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne 10 Ekim 1905 tarihinde, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evveli Mehmet Şerif Efendi'nin *kudema-yı memurin-i maarifden olub uhdesine mevdu' vezaif-i tedrisiyyeyi hüsn-i ifa itmekte bulunduğundan saye-i 'âtifet-vâye-i hazret-i hilafet-penahide haiz olduğu ru'ûs-ı hümayunun bir derece* terfi ettirilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 888/23, 14 Ekim 1905/14 Ş 1323, lef 1). Kısaca Mehmet Şerif Efendi'nin hizmetleri mülki idareciler tarafından başarılı bulundu. Bu sebeple çeşitli tarihlerde *ru'ûs-ı hümayun* ile taltif edildi. 1893 yılında Mehmet Şerif Efendi'nin icazetnamesi, Maarif Nezareti tarafından tasdik edildi. Maarif Nezareti, 3 Ekim 1893 tarihinde Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne, muallim-i evvel Mehmet Şerif Efendi'nin icazetnamesinin tasdikli suretini göndermesini emretti (BOA. MF. MKT. 183/42, 3 Ekim 1893/22 Ra 1311, lef 1). Neticede Mehmet Şerif Efendi'nin icazetnamesi Maarif Nezareti tarafından tasdik edildi.

Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i saniliği vazifesini uzun yıllar Mehmet Emin Efendi yaptı. Muallim-i sani Emin Efendi'nin icazetnamesi 1893 yılında Maarif Nezareti tarafından tasdik edildi. Maarif Nezareti 3 Ekim 1893 tarihinde Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne muallim-i sani Mehmet Emin Efendi'nin icazetnamesinin tasdikli suretini göndermesini emretti (BOA. MF. MKT. 183/23, 3 Ekim 1893/22 Ra 1311, lef 1). Daha sonra gönderilen icazetnamesi Maarif Nezareti tarafından tasdik edildi. Muallim-i sani Mehmet Emin Efendi 1893 yılında Bodrum kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliği vekâleti ile görevlendirildi. Bodrum kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evveli Hasan Efendi rahatsızlanması sebebiyle tedavi için İzmir'e gönderildi. Aydın vilayeti maarif müdürlüğü 27 Aralık 1893 tarihinde Maarif Nezaretine vekâletle görevlendirmeye dair bilgi verdi. Ancak maarif meclisi,

geçici ve belirli bir süreyi kapsadığını gerekçe göstererek vekâletle görevlendirmeyi uygun bulmadı. Vekâletin Bodrum kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i sanisi tarafından yerine getirilmesinin daha uygun olduğuna karar verdi. Maarif Nezareti 22 Şubat 1894 tarihinde Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne ve Aydın vilayetine bilgi vererek, gereğini yapmalarını emretti (BOA. MF. MKT. 196/88, 22 Şubat 1894/16 Ş 1311, lef 1, lef 3).

Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi sülüs ve rika muallimlikleri, bazen muallim-i saniler veya muallim-i evveller tarafından, bazen sülüs muallimliği ile rika muallimliği farklı farklı kişiler tarafından yerine getirildi. 1878 yılında Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi sülüs hocalığına Ali Efendi tayin olundu (BOA. MF. MKT. 62/140, 22 Mayıs 1879/30 Ca 1296, lef 1). 22 Ağustos 1878 tarihinde Aydın vilayeti, Maarif Nezareti'ne, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi rika muallimliğine tayin olunmak üzere Hafız Emin ve diğer Emin Efendilerin elyazısı örneklerini gönderdi. Nezarete Hafız Emin Efendi'nin rika muallimliği uygun bulundu. Maarif Nezareti, Aydın vilayetine, 22 Mayıs 1879 tarihinde Hafız Emin Efendi'nin rika muallimliğinin uygun bulunduğunu, sülüs yazısı var ise rika muallimliği ile birlikte sülüs muallimliğini de yapmasının münasip görüldüğünü bildirdi. Aksi takdirde sülüs muallimliği için uygun birinin bulunarak elyazısı örneğinin gönderilmesini emretti (BOA. MF. MKT. 62/140, 22 Mayıs 1879/30 Ca 1296, lef 1). Bu arada Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi muallim-i evveliği, sülüs muallimi olarak Hafız Emin Efendi'nin asaletinin tasdik edilip edilmeyeceğini sordu (BOA. MF. MKT. 62/140, 22 Mayıs 1879/30 Ca 1296, lef 1). Neticede Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi sülüs muallimliğine seçilen Hafız Emin Efendi'nin asaleti Maarif Nezareti tarafından tasdik edildi. Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebinde muallim-i sani Mehmet Emin Efendi, muallim-i evvel Mehmet Şerif Efendi'nin tayin edildiği tarihe kadar mektepte rika muallimliği görevini yerine getirdi¹⁵.

¹⁵ 1884 yılına kadar Emin Efendi'nin mektepte rika muallimliği yaptığına, ondan sonra Yusuf Efendi'nin 1890 yılına kadar mektepte rika muallimliği görevini yerine getirdiğine dair bilgiler de vardır (1882-1883/H.1300 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 5, Vilayet Matbaası, s. 218; 1884-1885/1300 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 6, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 221; 1886-1887/1302 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 8, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 162; 1887-1888/1303 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 9, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 162; 1888-1889/1304 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 10, Sene-i maliye Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 358; 1889-1890/1305 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 11, Sene-i maliye Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 176; 1888-1889/H.1306 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 12, Vilayet Matbaası, s. 204). Mektepte görev yapan rika muallimleri hususunda belgelerdeki bilgiler ile salnamelerdeki bilgilerin çeliştiği görülmektedir.

Muallim-i evvel Mehmet Şerif Efendi mektepte yaklaşık on yıl rika muallimliği görevini fahri olarak yaptı. Aydın vilayeti 29 Ekim 1891 tarihinde Maarif Nezaretine, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebinde rika hattı muallimi bulunmadığını, rika muallimliği vazifesini Mehmet Şerif Efendi'nin fahri olarak yaptığını bildirdi. Aydın Vilayeti Maarif Nezaretinden *vazife-i mezkurenin* Mehmet Şerif Efendi'ye *münasip mikdar maaş ile* ilave edilmesini, Menteşe sancağı mutasarrıflığının tahriratına istinaden istedi. Aydın vilayeti Mehmet Şerif Efendi'nin elyazısı örneğini de Maarif Nezaretine gönderdi (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 4). Konuyu 9 Kasım 1891 tarihinde mekatib-i rüştiye idaresi görüştü. Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebinde dört sınıfta 70 talebe bulunduğunu, mektebe bir hüsn-i hatt (rika) mualliminin tayin edilmesine ihtiyaç olduğunu, Mehmet Şerif Efendi'nin elyazısı örneğinin *pek de matluba muvafık olmadığını, ancak on seneden berü işbu vazifeyi fahri olarak ifa eylemekte olduğundan sabk iden hıdmetine mükâfaten bir mikdar şey'in zammı(nun) münasip gibi tahattur* kılındığını belirtti. Evrakın *icra-yı icabı zımnında* maarif meclisine takdimine karar verdi (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 3). Meclis-i kebir-i maarif 26 Aralık 1891 tarihinde *ba'dehu iktizasına bakılmak üzere muallim-i mûmaileyhin kaç guruş maaşı olduğu ve emsali gibi maaşına zamm idilmek icap eylediği hâlde karşuluk olub olmadığını beyanı zımnında işbu tahrirat muhasebeye tevdi olundu* şeklinde görüş bildirdi (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 3). Muhasebe kalemi 31 Aralık 1891 tarihinde *mûmaileyh Şerif Efendi Milas rüşdiyesi muallim-i evveli olub ve maaşı dahi 480 kuruş olduğu ve zamm icrası için karşuluk olmadığı maruzdur* şeklinde mütalaada bulundu (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 3). Bunun üzerine maarif meclisi 16 Ocak 1892 tarihinde *talim-i hatt için zamm-ı maaşın lüzumuna mebnî mekatib-i rüşdiye tahsisatından şehri 80 guruş zammı hakkında tekrar muhasebenin mütalaasına müracaat olunur* şeklinde görüş bildirdi (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 3). 18 Şubat 1892 tarihinde muhasebe kalemi *meblağ-ı mezbûrun mülgâ mekatib-i rüşdiye tahsisatından i'tâsı(nun) mümkün* bulunduğuna karar verdi (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 1). Neticede Mehmet Şerif Efendi'ye, aylık 80 kuruş maaş ile rika muallimliği ilave memuriyet olarak verildi. Muhasebe kalemi 2 Mart 1892 tarihinde 80 kuruşun tahsisi için gerekli muamelenin yapıldığını, gereğini yapması hususunda Aydın vilayetine bilgi verilmesi gerektiğini ifade etti (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 1). Mehmet Şerif Efendi uzun yıllar muallim-i evvelik ve hüsn-i hatt (rika) muallimliği vazifesini birlikte yürüttü.

Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebinde ayrıca hademe/mubassır/bevwap görev yaptı. Mektepte muallim-i evvelin verdiği işler ile okulun düzen ve tertibinden sorumlu olan hademe/bevwap, oldukça düşük maaş almakta idi. Mektepteki bevwaplık/hademe vazifesini 1895-1896 ve 1896-1897 yıllarında Mehmet Efendi yerine getirdi (1895-1896/H.1313 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 16,

Vilayet Matbaası, s. 482; 1896-1897/H.1314 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 17, Vilayet Matbaası, s. 479)¹⁶. 1908-1909 yılında mektebin mübaşırı Mehmet Efendi idi (1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası, s. 730).

Maarif Nezareti Tarafından Mektebe Gönderilen Kitap ve Risaleler ile Ders Araç-Gereçleri

Rüştiye mekteplerinin ders araç-gereçleri, öğretim materyalleri ile matbu evrakı, genelde Maarif Nezareti tarafından gönderildi. Bir başka ifade ile rüştiye mekteplerinde ihtiyaç duyulan kitap, risale, yerküre, harita, atlas ve benzerleri, Maarif Nezaretinden temin edildi. Maarif Nezaretinin Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine çeşitli tarihlerde gönderdiği ders araç gereçleri belgelere yansdı.

Mektebin açılmasını müteakip, yani 1874 yılında, Rüştiye Mektebi muallim-i sanisi talebe sayısının arttığını ifade ederek, mektebe çeşitli kitap ve risalelerin gönderilmesi gerektiğini beyan etti. Bunun üzerine Maarif Nezareti Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine maarif kütüphanesinden¹⁷ 40 adet *Avâmil*, 30 adet *İzhâr*, 40 adet *Terbiyyetü'l-efal* gönderdi. Maarif Nezareti 17 Kasım 1874 tarihinde Aydın vilayetine toplam 110 adet kitabın gönderildiğini, kitapların alındığına dair bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 21/16, 17 Kasım 1874/7 L 1291, lef 1). 17 Nisan 1876 tarihinde Aydın vilayeti Maarif Nezaretine Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine çeşitli kitap ve risalelerin gönderilmesi gerektiğini ifade etti. Bunun üzerine Maarif Nezareti maarif kütüphanesinde mevcut kitaplardan 100 adedini Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine gönderdi. 19 Mayıs 1876 tarihinde Aydın vilayetine 100 adet kitabın postaya teslim edildiğini, alındığına dair bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 36/112, 19 Mayıs 1876/24 R 1293, lef 1). Aydın vilayeti 13 Temmuz 1876 tarihinde Maarif Nezaretinden, Milas kazası erkek rüştiye mektebi talebesinin ihtiyacı olan çeşitli kitap ve risalelerin gönderilmesini istedi. Maarif Nezareti, maarif kütüphanesinden 190 adet kitap ve risaleyi postayla gönderdi. Maarif Nezareti 6 Ağustos 1876 tarihinde Aydın vilayetine, 190 adet kitap ve risalenin gönderildiğini bildirdi. Alındığına dair bilgi verilmesi gerektiğini ifade etti (BOA. MF. MKT. 41/22, 6 Ağustos 1876/15 B 1293, lef 1). Aydın vilayeti, Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi talebesinin

¹⁶ Mektepte daha sonraki tarihlerde de bir bevvaabın/hademenin görev yaptığına dair bk. 1898-1899/H.1316 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1316, s. 886; 1899-1900/H.1317 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1317, s. 989; 1901-1902/H.1319 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1319, s. 400; 1903-1904/H.1321 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Asr Matbaası, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1321, s. 363.

¹⁷ Maarif Kütüphanesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ata, 2009, ss. 27-36.

ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik taleplerini 1878 yılında tekrarladı. Maarif Nezaretinden 15 Ocak 1878 tarihinde Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine çeşitli haritalar, yerküre ile kitap ve risaleler gönderilmesini istedi. Bunun üzerine Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine Maarif Nezareti kütüphanesinde mevcut 576 adet kitap ve risale ile çeşitli haritalar ve bir adet yerküre gönderildi. Maarif Nezareti 14 Şubat 1878 tarihinde Aydın vilayetine yerküre, haritalar ve 576 adet kitap ve risalenin posta ile gönderildiğini, alındığına dair bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi. Gönderilen malzemenin mektebin demirbaş defterine kaydedilmesini emretti (BOA. MF. MKT. 53/84, 14 Şubat 1878/11 S 1295, lef 1). Maarif Nezareti, talep üzerine Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine daha sonraki tarihlerde de ders araç gereçleri gönderdi. Aydın vilayeti maarif müdürlüğünün 22 Ekim 1894 tarihli şukkası üzerine Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebine bir adet *memalik-i mahruse haritası* gönderdi. Maarif Nezareti 14 Ocak 1895 tarihinde Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne, talep edilen haritanın posta ile gönderildiğini, teslim alındığına dair bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 245/12, 14 Ocak 1895/17 B 1312, lef 1).

Rüştiye Mektebinin Öğrenci Mevcudu

1874 yılından itibaren mektebin öğrenci sayısı, belirli bir seviyenin altına genelde düşmedi. Mektepteki talebe sayısı, mektebin kapatılmasını gündeme getirecek bir sayıya hiçbir zaman gerilemedi. Kısaca mektep, talebe temininde herhangi bir sorunla karşılaşmadı.

Mektepte 1882-1883 yılında 60 (1882-1883/1300 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 7, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 198), 1883-1884 yılında 70 (1883-1884/H.1301 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 6, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası, s. 221), 1890-1891 yılında 76 (1890-1891/H.1308 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 13, Cilt 1, Vilayet Matbaası, s. 266), 1891 yılında 70 (BOA. MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309, lef 3), 1896 yılında 58 (BOA. MF. MKT. 308/23, 31 Mart 1896/16 L 1313, lef 2), 1897-1898 yılında 58 (1897-1898/H.1315 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 18, Vilayet Matbaası, s. 535), 1898-1899 yılında 64 (1898-1899/H.1316 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 19, Vilayet Matbaası, s. 514)¹⁸, 1899-1900 yılında 60 (1899-1900/H.1317 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 20, Vilayet Matbaası, s. 453; 1899-1900/H.1317 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1317, s. 989), 1900-1901 yılında 51 (1900-1901/H.1318 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1318, s. 1101), 1901-

¹⁸ 1898-1899 yılında mektepteki talebe sayısının 62 olduğuna dair bk. 1898-1899/H.1316 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye, 1316, s. 886.

1902 yılında 60 (1901-1902/H.1319 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 21, Vilayet Matbaası, s. 407)¹⁹, 1902-1903 yılında 60 (1902-1903/H.1320 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 22, Vilayet Matbaası, s. 416), 1903-1904 yılında 60 (1903-1904/H.1321 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 23, Vilayet Matbaası, s. 403)²⁰, 1905-1906 yılında 60 (1905-1906/H.1323 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 24, Vilayet Matbaası, s. 384) ve 1908-1909 yılında 70 (1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası, s. 730) talebe vardı.

Mektepten 1878 yılında 3, 1879 yılında 8, 1880 yılında 3, 1881 yılında 8, 1882 yılında 10, 1883 yılında 11, 1884 yılında 6, 1885 yılında 9, 1886 yılında 7, 1887 yılında 8, 1888 yılında 7, 1889 yılında 7 ve 1890 yılında 15 talebe şهادetname olarak mezun oldu. Kısaca 1878-1890 yılları arasında mektepten şهادetname alan talebe sayısı sadece 106 idi (1890-1891/H.1308 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 13, Cilt 1, Vilayet Matbaası, s. 266). Mektepten 1896 yılında 11 (1897-1898/H.1315 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 18, Vilayet Matbaası, s. 535), 1897 yılında 8 (1898-1899/H.1316 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 19, Vilayet Matbaası, s. 514), 1898 yılında 4 (1901-1902/H.1319 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 21, Vilayet Matbaası, s. 407; 1899-1900/H.1317 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 20, Vilayet Matbaası, s. 453), 1902 yılında 10 (1902-1903/H.1320 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 22, Vilayet Matbaası, s. 416), 1903 yılında 10 (1903-1904/H.1321 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 23, Vilayet Matbaası, s. 403) ve 1905 yılında 10 (1905-1906/H.1323 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 24, Vilayet Matbaası, s. 384) talebe şهادetname aldı. İyimser bir tahminle 1878-1905 yılları arasında mektepten şهادetname alan talebe sayısı azami 200 kişiydi. Bu sayı da bir kaza için oldukça düşüktü. Bu sayı, mektebe kayıt yaptıran talebelere bazılarının mezun olamadığına da işaret etmektedir.

Rüştiye Mektebi Binası ve Geçirdiği Tamirat

1873 yılında eşrafın maddi yardımları ile inşa edilen rüştiye mektebi binası, 1898 yılından itibaren çeşitli tamirler geçirdi. 1897 yılına gelindiğinde mektep binası tamire muhtaç hâle geldi. Mahallî talep üzerine Aydın vilayeti Menteşe sancağı mutasarrıflığından Rüştiye Mektebi binasının genişletilmesi veya yeniden inşası hâlinde ne kadar masraf gideceğini, bu masrafın ne şekilde tedarik edilebileceğini sordu. Menteşe sancağı mutasarrıflığı 11 Kasım 1897 tarihinde Milas kazası kaymakamlığına gereğini yapmasını emretti. Milas

¹⁹ 1901-1902 yılında mektepteki talebe sayısının 65 olduğuna dair bk. 1901-1902/H.1319 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-ı Amire, Darü'l-Hilafetü'l-Âliyye, 1319, s. 400.

²⁰ 1903-1904 yılında mektepteki talebe sayısının 100 olduğuna dair bkz. 1903-1904/H.1321 Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Asr Matbaası, Darü'l-Hilafetü'l-Âliyye, 1321, s. 363.

kazası idare meclisi, Rüştiye Mektebi binasının yıkılmak üzere olduğunu, öğrencileri istiaba kâfi gelmediğini, bununla birlikte yeniden inşası için karşılık olmadığını, bu sebeple ileride yeniden yapılmak üzere kısmen genişletilmesinin ve tamir edilmesinin daha uygun olduğunu ifade etti. Keşifnamesinin hazırlanmasını belediyeye havale etti (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 3). 15 Mayıs 1898 tarihinde boyacı ustası lağımçı Nikola ile dülger ustası Salamon oğlu Hıralambo gerekli keşfi yaptı. Mektep binasına, balkon yıkılarak, yeniden bir oda ilave edilmesine, muallime ait odanın mektep koğuşuna ilave edilmesine, mektep binası altında bir dükkân inşa edilmesine ve mektep içinde bazı yerlerin tamir edilmesine karar verdiler. İnşaat ve tamiratın 3602 kuruş 20 pareye mal olacağını tespit ettiler (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 5). Tanzim ettikleri keşifnameyi belediye meclisi 15 Mayıs 1898 tarihinde onayladı (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 5). Milas kazası idare meclisi, Mayıs 1898 tarihinde 3602 kuruş 20 parenin maarif tahsisatından sarfına müsaade edilmesine gerektiğine karar verdi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 3). Kısa süre sonra Milas kazası kaymakamlığı gereğinin yapılmasını Mentеше sancağı mutasarrıflığına bildirdi. Aynı zamanda evrakı da gönderdi. Ancak Mentеше sancağı mutasarrıflığı, 7 Temmuz 1898 tarihinde Milas kazası kaymakamlığına, gönderilen keşifnamede belirtilen meblağın mecidî kaç kuruş hesabıyla hesaplandığının belirtilmediğini ve keşifnamenin tasdik edilmediğini bildirdi. En kısa sürede gereğini yapmasını emretti (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 7). Bunun üzerine belediye meclisi 28 Temmuz 1898 tarihinde 3602 kuruş 20 parenin, mecidî 20 kuruş hesabıyla hesaplandığını tasdik etti (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 5). Aynı tarihte kaza idare meclisi belediye meclisinin tasdik ettiği evrakı ve keşifnameyi onayladı (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 6). Milas kazası kaymakamlığı, Mentеше sancağı mutasarrıflığına 31 Temmuz 1898 tarihinde keşifnamede gösterilen 3602 kuruş 20 parenin mecidî 20 kuruş hesabıyla olduğunu, keşifnamenin belediye ve kaza idare meclisleri tarafından tasdik edildiğini, münâkasada 3602 kuruş 20 pareden daha az teklifte bulunulması hâlinde inşaat ve tamiratın ihale ile aksi takdirde emaneten yaptırılmasının zaruri bulunduğunu, keşifname ve mazbatanın gönderildiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 7). 25 Eylül 1898 tarihinde münâkasa pusulası 3602 kuruş 20 pare üzerinden on beş gün süre ile askıya çıkarıldı (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 9). Münâkasayı 3200 kuruş ile Toma oğlu Yani aldı. Bunun üzerine Milas kazası kaymakamlığı, Mentеше sancağı mutasarrıflığına bilgi verdi. 29 Kasım 1898 tarihinde Mentеше sancağı mutasarrıflığı, liva idare meclisi mazbatasını, münâkasa pusulasını ve sair evrakı Aydın vilayetine gönderdi. Münâkasa ihalesini uygun bulduğunu beyan etti. Gereğinin yapılmasını istedi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 11). Aydın vilayeti maarif

müdürlüğü 20 Aralık 1898 tarihinde 3200 kuruşun sarfına izin verilmesi gerektiği hususunun Maarif Nezaretine bildirilmesine karar verdi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 12). Aydın vilayeti Maarif Nezaretine 1 Ocak 1899 tarihinde gereğinin yapılması gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 13). Evrakı 16 Ocak 1899 tarihinde Muhasebe kalemi mütalaa etti. 3200 kuruşun 1899 senesi inşaat tertibinden sarfının uygun olduğunu, bu hususun maarif meclisinde karar altına alınması gerektiğini ifade etti (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 14). Bu arada evrak, keşfin usulüne uygun yapıp yapılmadığının tetkiki amacıyla nezaret mimarlığına havale edildi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 14). Maarif Nezareti mimarlığı 19 Ocak 1899 tarihinde 3200 kuruşun mutedil olduğu yönünde görüş bildirdi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 14). Maarif meclisi de 20 Şubat 1899 tarihinde olumlu mütalaa da bulundu (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 14). 4 Mart 1899 tarihinde Muhasebe kalemi, maarif meclisinin mütalaaasına istinaden 3200 kuruşun 1899 senesi inşaat tertibinden sarfının uygun olduğunu beyan etti (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 14). Maarif Nezareti Aydın vilayetine 4 Nisan 1899 tarihinde tamire muhtaç olan Milas kazası Erkek Rüştüye Mektebinin 3200 kuruş sarfiyla ihaleten tamirinin uygun bulunduğunu, 3200 kuruşun tesadüf edeceği ayın masraf cetvelinin inşaat sütununa dâhil edilmesi ve evrakının gönderilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316, lef 1). Neticede 3200 kuruş bedel ile rüştüye mektebi binasında tamirat ve inşaat yapıldı.

1903 yılında Milas kazası Erkek Rüştüye Mektebi binasının bazı mahallerinin tamirine gerek duyuldu. Mektep binası, maarif komisyonu marifetiyle keşif ve muayene edildi. 8 Şubat 1903 tarihinde yapıcı ustası dülger Nikola veled-i Biresmo, tamiratın 1265 kuruşa mal olacağını keşif raporu ile beyan etti (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 3). Aynı tarihte 12 kalem inşaat sarf malzemesinin râic pusulası, mecidî 20 kuruş hesabıyla hazırlandı. Daha sonra râic pusulası ve keşifname belediye meclisi tarafından onaylandı (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 3). Kaza idare meclisi 19 Şubat 1903 tarihinde râic pusulasını tasdik etti (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 3). Gereğinin yapılmasına, 1265 kuruşun sarfına müsaade edilmesi gerektiğine karar verdi (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 1). Aydın vilayeti Maarif Müdürlüğü Maarif Nezaretine 9 Mart 1903 tarihinde 1265 kuruşun *sinîn-i atıka hisse-i maarifi tahsilatından sarfiyla tamiratın emaneten inşasına müsaade* edilmesi gerektiğini bildirdi (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 5). Maarif Nezaretine râic pusulasını, keşifnameyi ve kaza idare meclisi mazbatasını gönderdi. Muhasebe kalemi 5 Mayıs 1903 tarihinde sim mecidî 20 kuruş hesabıyla 1265 kuruşun 1903 senesi inşaat tertibinden sarfının karar altına

alınması için evrakı, maarif meclisine havale etti (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 6). Maarif meclisi 26 Mayıs 1903 tarihinde 1265 kuruşun 1903 senesi inşaat tertibinden sarfını uygun buldu. Evrakı Muhasebe kalemine gönderdi (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 6). Muhasebe kalemi 4 Haziran 1903 tarihinde Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi binasının tamiri için talep olunan mecidî 20 kuruş hesabıyla 1265 kuruşun 1903 senesi bütçesi inşaat tertibinden mahsubunun icrası hususuna *mucibince irade buyurulmak babında emr ü ferman* şeklinde mütalaada bulundu (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 6). Maarif Nazırı'nın uygun bulması üzerine Muhasebe kalemi 20 Haziran 1903 tarihinde Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebi binasının tamiri için gereken 1265 kuruşun sarf edilerek *tesadüf ideceği şehriye masraf cetvelinin 1903 senesi inşaat sütununa idhali ve evrak-ı müsbetesinin cetveline rabten irsali hususunun cevaben işarı* şeklinde görüş bildirdi (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 6). Maarif Nezareti Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne 23 Temmuz 1903 tarihinde bilgi vererek gereğini yapmasını emretti (BOA. MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321, lef 7). Neticede mektep binası tamir edilerek 1265 kuruş sarf edildi.

Milas kazası Erkek Rüştiye Mektebinin tamirine 1905 yılında da gerek duyuldu. Rüştiye Mektebi muallim-i evveli, kademhanenin mektep dâhilinde bulunduğunu, neşrettiği kokunun talebelerin sağlığını tehdit ettiğini, bu sebeple mevcut kademhanenin yıkılarak, mektep dışında kârgir olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini Milas kazası kaymakamlığına bildirdi. Bunun üzerine Milas kasabasında bulunan Menteşe sancağı nâfi'a kondoktörü Antuan Efendi, 2 Mayıs 1905 tarihinde gerekli keşfi yaptı. Kademhane inşasının 805 kuruş mal olacağını tespit etti (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 5). Belediyeden râic pusulası alındı²¹. Milas kasabası belediye meclisi, keşifnameyi ve râic pusulasını 2 Mayıs 1905 tarihinde tasdik etti (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 5). Kaza idare meclisi 7 Mayıs 1905 tarihinde inşaat masrafını belde râicine uygun buldu (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 5). Kademhanenin 805 kuruşa emaneten inşasını kararlaştırdı (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 3). 22 Mayıs 1905 tarihinde Aydın vilayeti maarif müdürlüğü Maarif Nezaretine, sim mecidî 19 kuruş hesabıyla 805 kuruşun sarfına izin verilmesi gerektiğini, inşaatın emaneten yapılmasının uygun bulunduğunu, 805 kuruşun 1905 yılı inşaat ve tamirat tertibinden sarfına müsaade edilmesi gerektiğini bildirdi. Aydın vilayeti maarif müdürlüğü inşaatla ilgili keşifnameyi,

²¹ Buna göre usta yevmiyesi 10 kuruş, amele yevmiyesi 5 kuruş, 1 kantar kireç 5 kuruş, 1 metre 20 santim uzunluğunda, 15 cm kalınlığında ve 50 cm genişliğinde 1 tane kapak taşı 10 kuruş, 1 araba taş 5 kuruş, dülger yevmiyesi 12 kuruş ve 1 kıyye çivi 2 kuruş 10 pare idi (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 1).

haritayı, râic pusulasını ve kaza idare meclisi mazbatasını Maarif Nezaretine gönderdi (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 7). 13 Haziran 1905 tarihinde Muhasebe kalemi, evrakın nezaret mimarlığında tetkik edilmesi gerektiğine karar verdi (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 8). Maarif nezareti mimarlığı 17 Haziran 1905 tarihinde inşaat için gerekli olan 805 kuruşun mutedil olduğuna, mahallî râice uygun bulunduğuna karar verdi (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 8). Bunun üzerine Muhasebe kalemi 2 Temmuz 1905 tarihinde 805 kuruşun, 1905 senesi bütçesinin taşra kısmında bulunan tesisat tertibinden mahsup edilerek sarfi hususunun karar altına alınması için evrakın, maarif meclisine havale edilmesi gerektiği yönünde görüş bildirdi (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 8). Meclis-i kebir-i maarif 31 Temmuz 1905 tarihinde 805 kuruşun -Muhasebe kaleminin ifade ettiği şekilde- 1905 senesi bütçesinin tesisat tertibinden mahsup edilerek sarfına izin verilmesi hususunun Muhasebe kalemine havalesine karar verdi (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 8). Muhasebe kalemi 12 Ağustos 1905 tarihinde 805 kuruşun sarfedilerek, tesadüf edeceği ayın masraf cetvelinin 1905 senesi tesisat sütununa masraf kaydedilmesine, akabinde evrakının gönderilmesine karar verdi (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 8). Maarif Nezareti 27 Ağustos 1905 tarihinde Aydın vilayeti maarif müdürlüğüne bilgi vererek, gereğinin yapılmasını emretti (BOA. MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323, lef 9). Daha sonra inşaat gerçekleştirilerek, 805 kuruş tesisat tertibinden sarf edildi.

Sonuç

Milas kazası Erkek Rüştüye Mektebi 1874 yılında eğitim-öğretime başladı. Mektebin açılmasında Milas eşrafının talebi etkili oldu. Eşraf, mektep binasını kendi imkânları ile inşa etti. Daha sonraki tarihlerde mektebin tamir masrafı, Osmanlı Devleti tarafından karşılandı. Osmanlı Devleti, mektebe muallimler ve hademe tayin etti. Ayrıca mektebin ihtiyaç duyduğu kitap, risale, harita, yerküre gibi ders araç gereçlerini gönderdi. Mektep personeli uzun süre değişmedi. Muallim-i evvel Mehmet Şerif Efendi ile muallim-i sani Mehmet Emin Efendi, uzun yıllar mektepte görev yaptı. Mektepteki talebe sayısı ilk yıllardan itibaren artış gösterdi. Daha sonraki yıllarda belirli bir istikrara kavuştu. Mektep talebe temini hususunda herhangi bir sorunla karşılaşmadı. Bununla birlikte mektepten şahadetname alarak mezun olan talebe sayısı fazla değildi.

Milas kazası Erkek Rüştüye Mektebi Milas kazasındaki Müslüman-Türk ahalinin çocuklarının okuyabileceği yegâne iptidai üstündeki eğitim-öğretim kurumu idi.

Kaynakça

I. Arşiv Vesikaları

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

a. Sadâret Mektûbî Kalemi Mühimme Evrâkı

A. MKT. MHM. 462/75, 1 Eylül 1873/8 B 1290.

b. Bâb-ı Âlî Evrâk Odası Belgeleri

BEO. 19497, 24 Ağustos 1893/11 S 1311.

c. İrâdeler Tasnifi, Adliye ve Mezâhib

İrade. AZN. 13, 27 Temmuz 1893/13 M 1311.

d. Ma'ârif Nezâreti, Mektûbî Kalemi Belgeleri

MF. MKT. 136/48, 2 Mart 1892/2 Ş 1309; MF. MKT. 183/23, 3 Ekim 1893/22 Ra 1311; MF. MKT. 183/42, 3 Ekim 1893/22 Ra 1311; MF. MKT. 196/88, 22 Şubat 1894/16 Ş 1311; MF. MKT. 21/16, 17 Kasım 1874/7 L 1291; MF. MKT. 245/12, 14 Ocak 1895/17 B 1312; MF. MKT. 308/23, 31 Mart 1896/16 L 1313; MF. MKT. 310/27, 10 Nisan 1896/26 L 1313; MF. MKT. 335/5, 24 Eylül 1896/16 R 1314; MF. MKT. 36/112, 19 Mayıs 1876/24 R 1293; MF. MKT. 41/22, 6 Ağustos 1876/15 B 1293; MF. MKT. 420/23, 31 Ekim 1898/15 C 1316; MF. MKT. 442/2, 4 Nisan 1899/23 Za 1316; MF. MKT. 47/31, 8 Nisan 1877/24 Ra 1294; MF. MKT. 48/20, 3 Mayıs 1877/19 R 1294; MF. MKT. 51/29, 29 Ağustos 1877/19 Ş 1294; MF. MKT. 53/84, 14 Şubat 1878/11 S 1295; MF. MKT. 596/30, 1 Ocak 1902/21 N 1319; MF. MKT. 61/119, 27 Nisan 1879/5 Ca 1296; MF. MKT. 62/140, 22 Mayıs 1879/30 Ca 1296; MF. MKT. 720/19, 23 Temmuz 1903/27 R 1321; MF. MKT. 877/72, 27 Ağustos 1905/25 C 1323; MF. MKT. 888/23, 14 Ekim 1905/14 Ş 1323.

e. Şûrâ-yı Devlet Belgeleri

ŞD. MRF. 1375/47, 3 Nisan 1869/20 Z 1285.

II. Salnameler

a. Aydın Vilayeti Salnameleri

1882-1883/1300 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 7, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası.

1882-1883/H.1300 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 5, Vilayet Matbaası.

1883-1884/H.1301 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 6, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası.

1884-1885/1300 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 6, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası.

1886-1887/1302 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 8, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası.

1887-1888/1303 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 9, Sene-i mezbure Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası.

1888-1889/1304 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 10, Sene-i maliye Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası.

1888-1889/H.1306 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 12, Vilayet Matbaası.

1889-1890/1305 Aydın Vilayeti Salnamesi, Defa 11, Sene-i maliye Martı'ndan muteberdir, Vilayet Matbaası.

1890-1891/H.1308 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 13, Cilt 1, Vilayet Matbaası.

1895-1896/H.1313 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 16, Vilayet Matbaası.

1896-1897/H.1314 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 17, Vilayet Matbaası.

1897-1898/H.1315 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 18, Vilayet Matbaası.

1898-1899/H.1316 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 19, Vilayet Matbaası.

1899-1900/H.1317 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 20, Vilayet Matbaası.

1901-1902/H.1319 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 21, Vilayet Matbaası.

1902-1903/H.1320 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 22, Vilayet Matbaası.

1903-1904/H.1321 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 23, Vilayet Matbaası.

1905-1906/H.1323 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 24, Vilayet Matbaası.

1908-1909/H.1326 Salname-i Vilayet-i Aydın, Defa 25, Vilayet Matbaası.

b. Maarif Salnameleri

1898-1899/H.1316 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1316.

1899-1900/H.1317 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1317.

1900-1901/H.1318 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1318.

1901-1902/H.1319 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1319.

1903-1904/H.1321 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Asr Matbaası, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1321.

III. Mevzuât

a. Nizamnameler

4 Temmuz 1869/24 Cemâzi'e'l-evvel 1286 Tarihli Ma'ârif-i Umûmiye Nizâmnâmesi, *Düstur*, I. Tertib, 2. Cilt, Matbaa-ı Âmire, Dersaadet 1289, ss. 184-219.

IV. Araştırma Eserleri

- Adıyke, N. (1994). *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal, Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*. Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Altınova, A. (2010). *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ata, B. (2009). Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bir Ders Araç ve Gereçleri Lojistik Merkezi: Maarif Kütüphanesi (1872-1895). *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, 1, 27-36.
- Başaran, B. (2001). American Schools and The Development of Ottoman Education Policies During the Hamidian Period: An Reinterpretation. *International Congress on Learning and Education in the Ottoman World, Istanbul, 12-15 April 1999, Proceedings* içinde (ss. 185-205), (A. Çaksu, Ed.). İstanbul: Research Centre for Islamic History, Art and Culture IRCICA.
- Çakmak, B. (2011). Modernleşen Osmanlı Taşrasında Maarif: Uşak Kasabasında Açılan Özel Okullar. *Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 7(14), 40-64.
- Çolak, M. (2003). Milas Yahudileri ve Eğitim: Talmud Torâ'dan Alliance İsrailit Universelle'ye. *Kebikeç*, 16, 283-300.
- Çolak, M. (2004). Milas Yahudileri ve Eğitim: Talmud Torâ'dan Alliance Israelite Universelle'e (1851-1934). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1), 231-247.
- Doğanay, F. K. (2011). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gökmen, E. (2006). Aydın Vilayeti'nde Sıbyan Mekteplerinin İbtidâi Mekteplere Dönüştürülmesi. *OTAM*, 20, 149-173.
- Güçtekin, N. (2013). *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922)*. İstanbul.
- Haydaroğlu, İ. P. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*. Ankara: Ocak Yayınları.
- İnalcık, H. (1983). Introduction to Ottoman Metrology. *Turcica*, 15, 311-347.
- Kodaman, B. (1980). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Kadar Sanayi Mektepleri. I. *Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri* içinde (ss. 287-296), Ankara.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kurt, B. (2013). Modernleşen Sanayiye Ayak Uydurmak: Osmanlı Irak'ında Kurulan Sanayi Mektepleri. *History Studies*, 5(3), 151-173.
- Mutlu, Ş. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*. İstanbul: Gökkuşbu.
- Öztürk, C. (1995). Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu I: İslahhâneler. *Hakkı Dursun Yıldız Armağanı* içinde (ss. 427-442), İstanbul.
- Öztürk, C. (2000). İdadi. *TDVİA*, 21, 464-466.

- Öztürk, C. (2008). Rüşdiye. *TDVİA*, XXXV, 300-303.
- Somel, S. A. (2010). II. Abdülhamid İstanbul’unda Müslüman Özel Okulları/Private Muslim Schools in Istanbul During the Reign of Abdülhamid II. *II. Abdülhamid Modernleşme Sürecinde İstanbul/Istanbul During the Modernization Process* içinde (ss. 320-334), (C. Yılmaz, Ed.). İstanbul.
- Somel, S. A. (2010a). *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, M. (2013). *20. Yüzyılın Başlarında Aydın ve Menteşe Sancaklarında Gayr-i Müslimlerin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Durumu*. Doktora Tezi, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, H. (2014). Osmanlı Devletinde Özel Okullar ve İlk Türk Özel Okulunun Tarihçesine Dair Yeni Bilgiler. *Bilig*, 68, 209-230.
- Taşkıran, B. (2003). *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Tutsak, S. (2002). *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850 – 1950)*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tutsak, S. (2001). Osmanlı Devrinden Cumhuriyet Türkiyesine Miras Kalan Ortaöğretim Kurumunun Gelişimi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 135, 49-65.
- Ünal, U. (2008). *Meclis-i Kebîr-i Maârif 1869-1922*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, U. (2008a). *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yıldırım, M. A. (2010). *Tanzimat Döneminde Meslek Okulları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yorulmaz, Ş. (2000). Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşrutiyet Kazanmaları (19.-20. Yüzyıl Başları). *OTAM*, 11, 697-768.